

INVENTERING I STRÖPSTA

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3628

Arkeologisk utredning
Lämning L2015:3509
Fastighet Ströpstå 3:9 och 3:11
Turinge socken
Nykvarns kommun
Stockholms län
Projektnummer 3628

Författare Hampus Norrgren

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsens diarienummer: 431-56797-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2023-01-09
Uppdragsnr i KMR: 202300068
Företagare: Nykvarns kommun

Fastighet: Ströpsta 3:9, Ströpsta 3:11
Berörda lämningar, KMR: L2015:3509

Typ av undersökning: Arkeologisk utredning, etapp 1
Utförandetid, fältarbete: 19–20 April 2023
Inmätningssystem: RTK-GPS
Koordinatsystem: SWEREF99 TM
Höjdssystem: RH2000

Projektledare: Hampus Norrgren
Rapportansvarig: Hampus Norrgren
Fältpersonal: Björn Hjulström
Planer och layout: Medea Nyström Huuva

Fynd: Inga fynd samlades in

ARKEOLOGIKONSULT

Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönarbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer LM2023/022365.
Omslagsbild: Drönarfoto över Turingeåsen taget med drönare från söder. Delar av utredningsområdet är synligt i vänstra delen av bilden.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

INVENTERING I STRÖPSTA

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3628

Arkeologisk utredning

Lämning L2015:3509

Fastighet Ströpsta 3:9 och 3:11

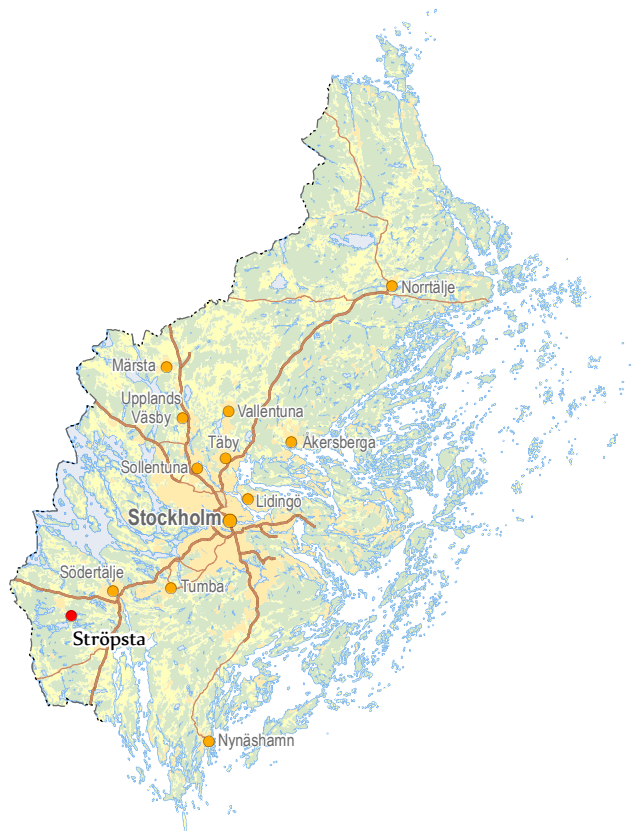
Turinge socken

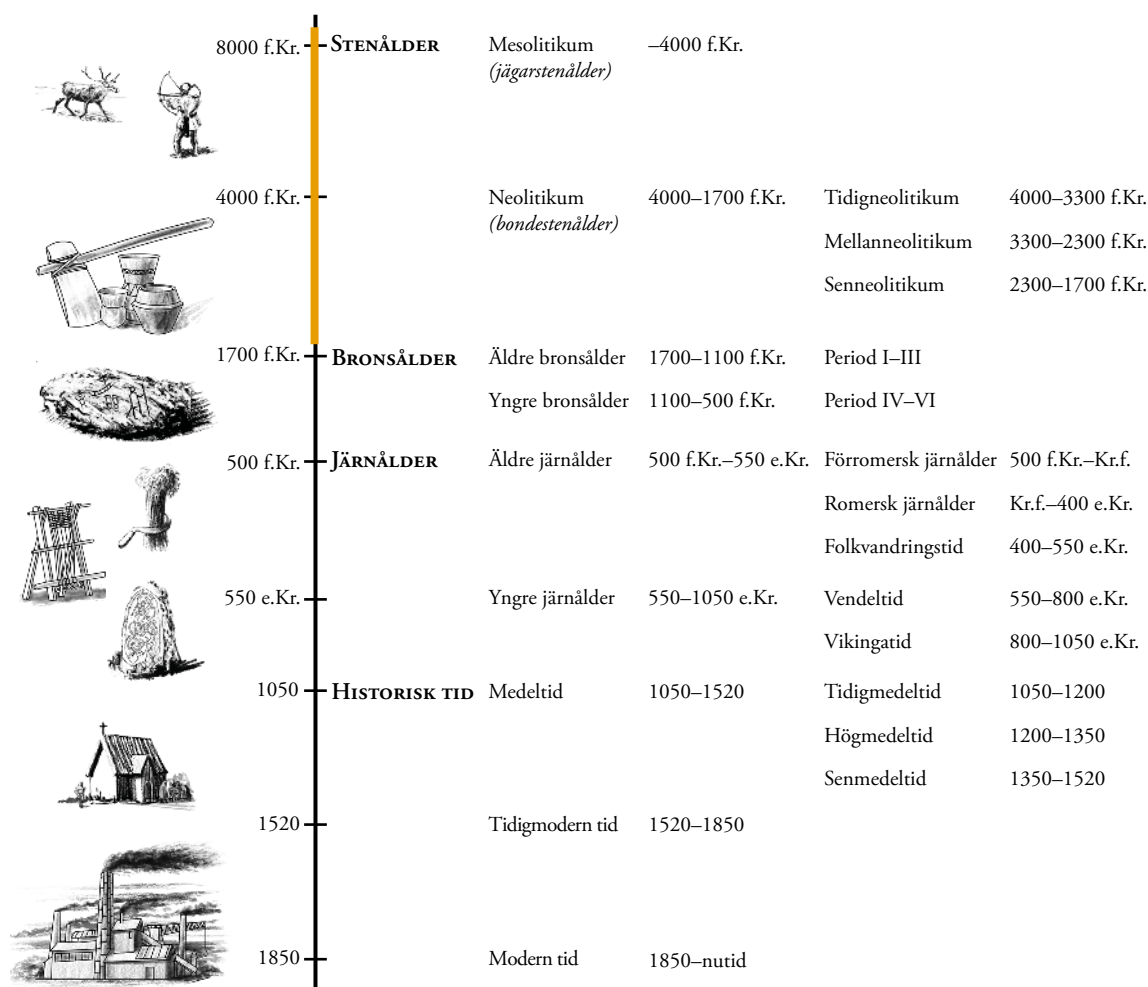
Nykvarns kommun

Stockholms län

Projektnummer 3628

Författare Hampus Norrgren

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

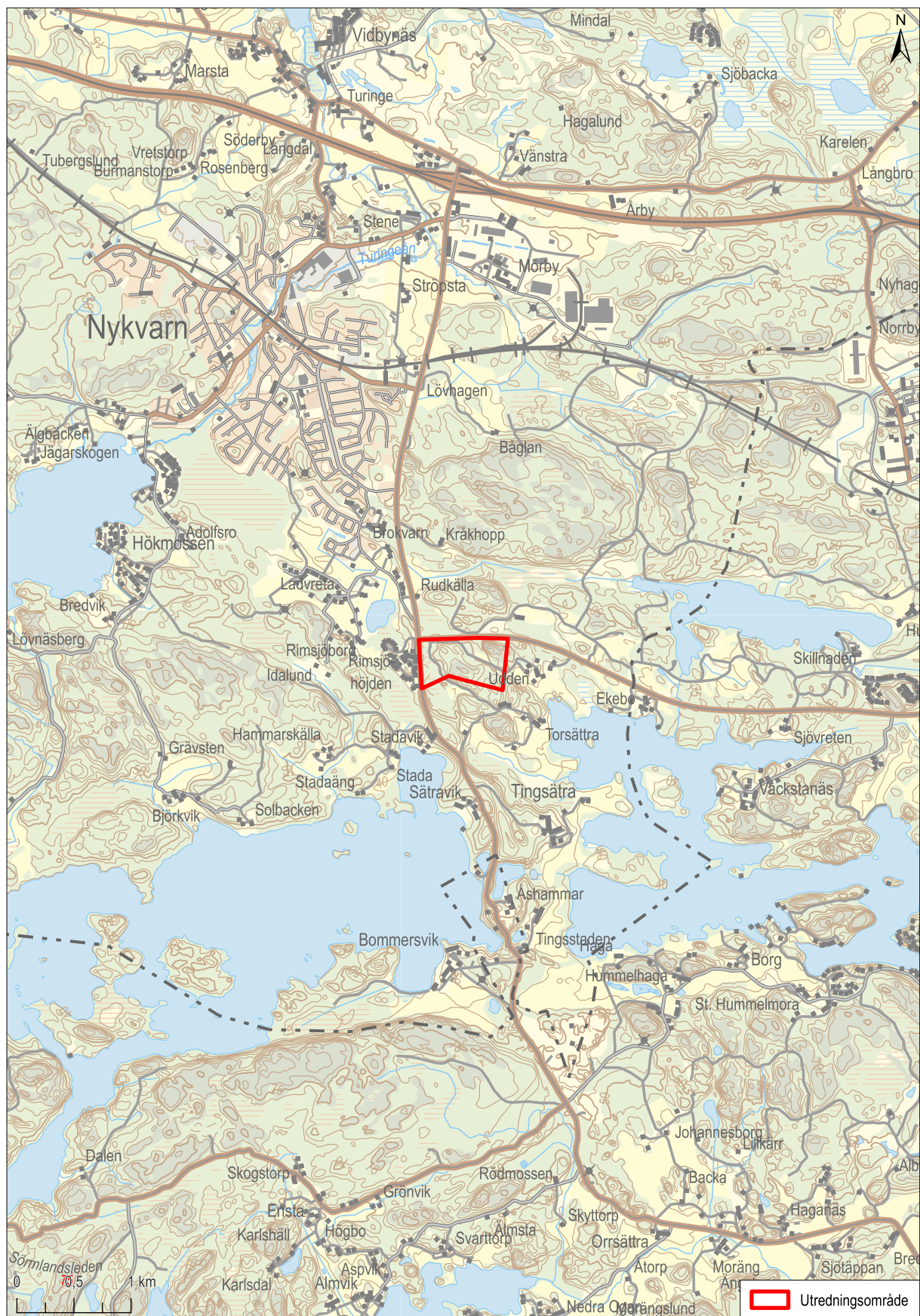
eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
GENOMFÖRANDE	10
Kart- och arkivstudie.....	10
Inventering	10
RESULTAT	11
Kart- och arkivstudie.....	11
Inventering	12
Historiska lämningar.....	12
SLUTSATS	14
REFERENSER	15
Litteratur	15
Äldre kartor	15

Figur 1. Utredningsområdet markerat med rött på Terrängkarta, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har under april månad 2023 utfört en arkeologisk utredning som innefattade kart- och arkivstudier och fältinventering av fastigheterna Ströpsta 3:9 och 3:11 i Nykvarns kommun, Stockholms län.

Under utredningen påträffades åtta möjliga boplatslägen från stenåldern. Boplatslägena låg på mellan 45 och 55 meter över havet och bedöms kunna vara

strandbundna boplatser under mesolitikum och neolitikum. De utpekade boplatslägena utredningsgrävdes inte under inventeringen så deras fornlämningsstatus är fortfarande osäker.

Från historisk tid påträffades tre gränsmärken som låg på aktiv gräns och ett spisiröse som troligtvis härstammar från militära övningar som utförts i området under mitten av 1900-talet.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län (Lst dnr 431-56797-2022) genomfört en arkeologisk utredning som innefattade kart- och arkivstudier samt fältinventering av ett omkring 30 hektar stort område inom fastigheterna Ströpsta 3:9 och 3:11, Nykvarns kommun, Stockholms län.

Orsaken till den arkeologiska utredningen är att Nykvarns kommun arbetar med en detaljplan för att upprätta nya bostäder i området.

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om ej tidigare kända fornlämningar berörs av planerad detaljplan.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

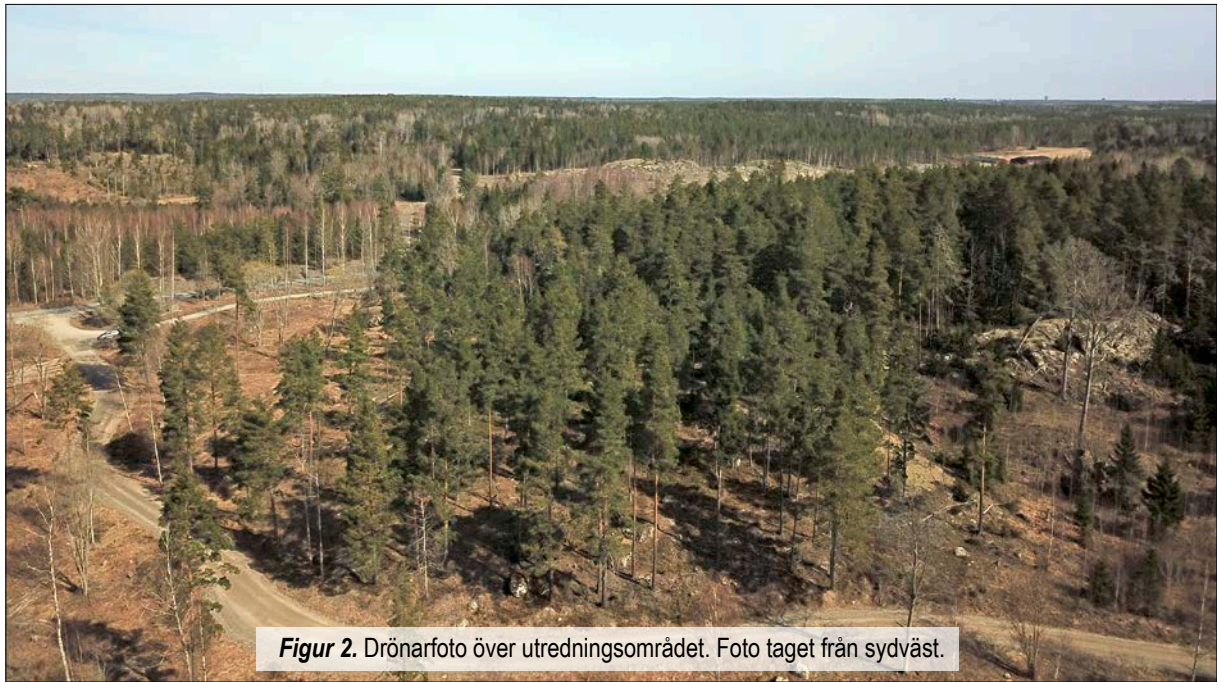
Utredningsområdet var omkring 30 hektar stort och ligger en kilometer sydöst om tätorten Nykvarn. Området var beläget i kuperad skogsmark, kring 42–70 meter över havet. Markslaget var varierat och skiftade mellan berg i dagen, sand och morän i högre områden och silt och postglacial lera i lägre liggande områden. Vid inventeringstillfället var utredningsområdet bevuxet med barr- och lövskog och med lågvuxen undervegetation som främst utgjordes av ris och mossor.

I nordöstra änden av utredningsområdet finns en registrerad fornborg L2015:3509 belägen på en hög bergsplata som utgör områdets högsta punkt. Fornborgen består av ett flertal kallmurade murar på bergets södra och sydöstra sida.

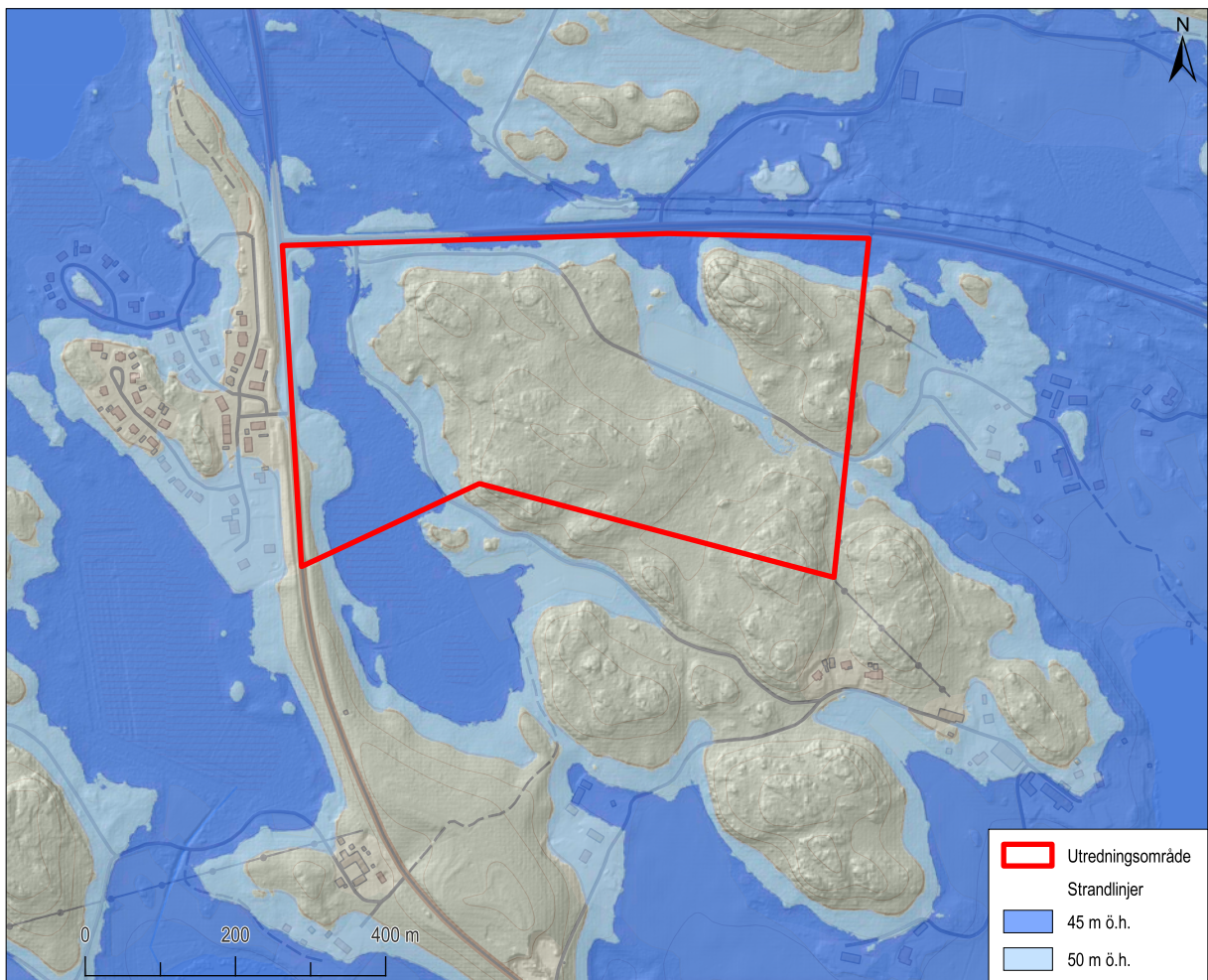
Utredningsområdet är beläget i ett förhållandevis rikt och varierande fornlämningslandskap. Närom-

rådet utgörs av ett kuperat och böljande landskap som snabbt skiftar mellan högre liggande bergsområden och lägre liggande bördiga jordar. Utmärkande för området är också turingeåsen, vilket är en åsrygg som löper i nord-sydlig riktning strax väster om nuvarande utredningsområde.

Närområdet höjer sig över havet under början av mesolitikum (omkring 7000–6000 f.kr) och bestod ursprungligen av ett antal mindre kobbar och öar. Under mellan- och senmesolitikum (5000–4000 f.kr) fortgår landhöjningen så pass att större sammanhängande landmassor har börjat framträda, bland annat torrläggs Turingeåsen under den här tiden. Under neolitikum höjer sig landet ytterligare och de större öarna binds nu ihop till större landmassor och det omkringliggande vattnet förpassas till områdets lägst liggande ytor och flera insjöar bildas.

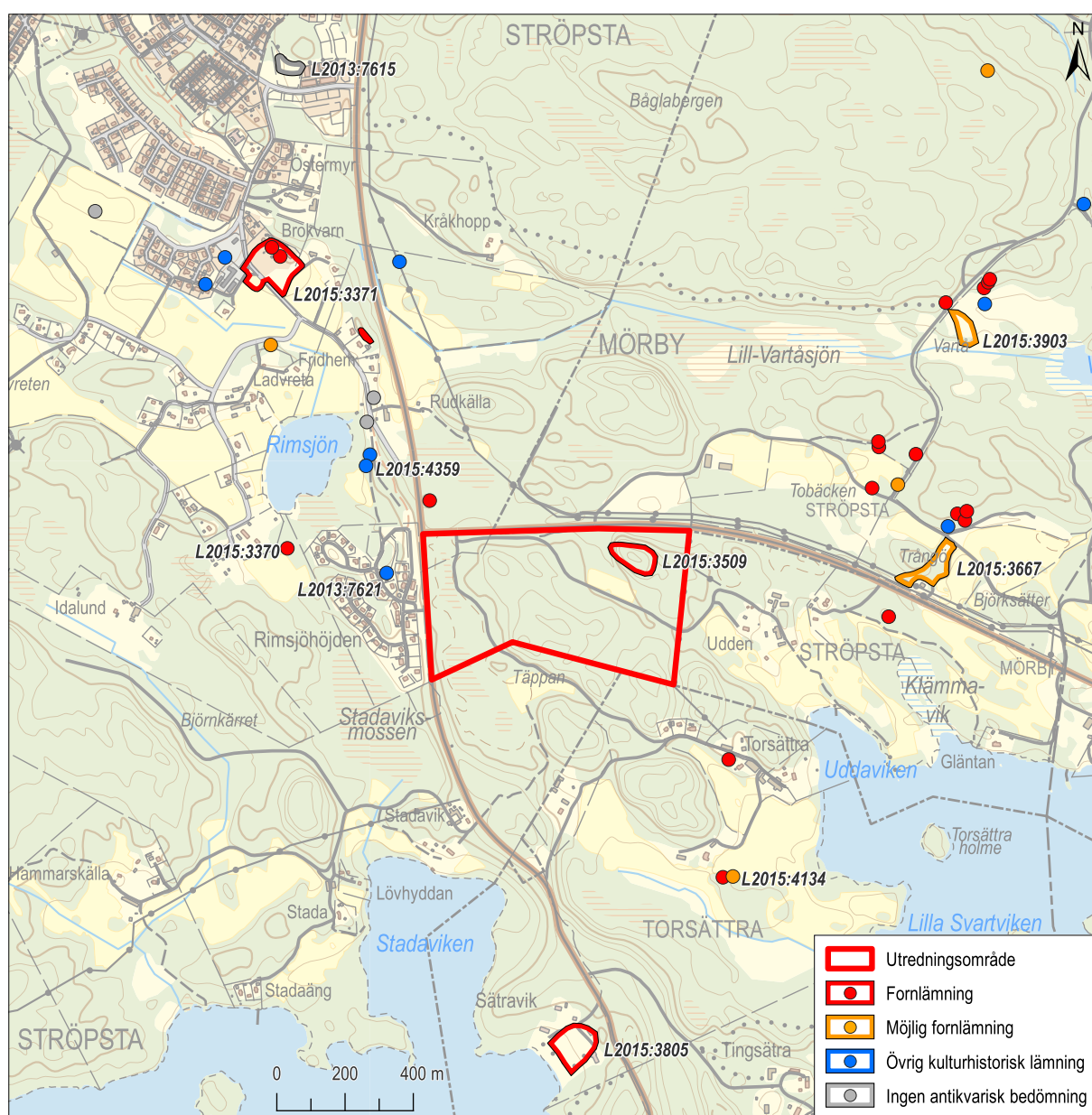
Figur 2. Drönarfoto över utredningsområdet. Foto taget från sydväst.

Figur 3. Närområdet höjer sig över området under mesolitikum och består då av mindre koppar och öar i ett skärgårdslandskap. Under senmesolitikum och mellanneolitikum höjer sig området successivt och vattnet sjunker undan och bildar snart mindre insjöar. Skala 1:10 000.

Höjderna över havet möjliggör boplatser från alla tidsperioder och tre stenåldersboplatser finns registrerade i närheten av utredningsområdet. Vid en av dessa har mesolitiska lämningar påträffats (L2013:7615). Boplatserna undersöktes av Arkeologikonsult år 2017 och innehöll två tidsmässigt åtskilda aktivitetsytor som kunde dateras till senmesolitikum respektive tidig- och mellanneolitikum (Sillen 2017). Andra mesolitiska lämningar i närområdet består av lösfynd av stenyxor som har påträffats längs med åsryggen (Werthwein 2006).

Det har påträffats fler spår efter neolitikum i närområdet. Omkring 800 meter nordväst om utredningsområdet ligger Brokvarnboplatserna (L2015:3371). Boplatserna påträffades i samband med att ett flertal stenyxor hittades i området under första halvan av 1900-talet. Boplatserna har sedan dess undersökts i omgångar fram till nutid. Trots att de flesta undersökningar som genomförts har varit småskaliga och av forskningskaraktär har omkring 500 hela vapen och redskap av grönsten, skiffer och flinta påträffats i området. Utifrån fynd av sten och keramik har boplatserna kunnat dateras till övergången mellan tidig- och mellanneolitikum (Florin 1958, Werthwein 2006).

Figur 4. I närområdet finns ett antal olika fornlämningar som kan dateras från stenålder till tidigmodern tid. Skala 1:20 000.

Omkring 900 meter söder om utredningsområdet finns en ytterligare neolitisk boplatz registrerad (L2015:3805). Keramik samt föremål av flinta, sandsten och grönsten har samlats in från området och förvaras idag hos Torekällbergs museum i Södertälje (KMR).

Med tanke på det förhållandevis stora antalet neolitiska lämningarna i närområdet är det förvånande att lämningar från bronsåldern nästan helt saknas. Ett röse (L2015:3370) beläget omkring 400 meter väster om utredningsområdet kan enligt beskrivningen i KMR möjligtvis utgöra en skärvtenshög och kan i sådana fall anses dateras till bronsåldern (KMR).

Det finns däremot förhållandevis gott om registrerade järnålderslämningar i närområdet. De flesta av dessa utgörs av synliga lämningar som exempelvis

ensamliggande stensättningar och gravfält. Det finns dessutom fler fornborgar i området. Förutom den ovan nämnda L2015:3509 finns ytterligare två fornborgar registrerade (L2013:934 och L2013:1511) omkring 3 kilometer sydöst om utredningsområdet.

Från historisk tid finns ett fåtal registrerade lämningar i närområdet. Den närmsta av dessa är en kolbotten (L2013:7621) som ligger omkring 100 meter väster om utredningsområdet. Kolbotten påträffades i samband med en utredning som genomfördes av Arkeologikonsult år 2013 (Björklund 2014). Förutom kolbotten finns det två bytomter belägna omkring 700 meter öster respektive 1 kilometer nordöst om utredningsområdet (L2015:3667 och L2015:3903) och två fossila åkrar 200 meter nordväst respektive 500 meter sydöst om utredningsområdet (L2015:4359 och L2015:4134).

GENOMFÖRANDE

Kart- och arkivstudie

Kart- och arkivstudien omfattade en genomgång av Kulturmiljöregistret (KMR), Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Ortnamnsregistret (SOFI) och Historiska museets samlingar (SHM). Historiskt kartmaterial från Lantmäteriets hemsida rektifierades och analyserades tillsammans med nutida kartmaterial, som exempelvis Lantmäteriets höjddatabas och strandlinjekartor från Sveriges Geologiska undersökning (SGU). En genomgång av relevant arkeologisk och lokalhistorisk litteratur har också utförts.

Inventering

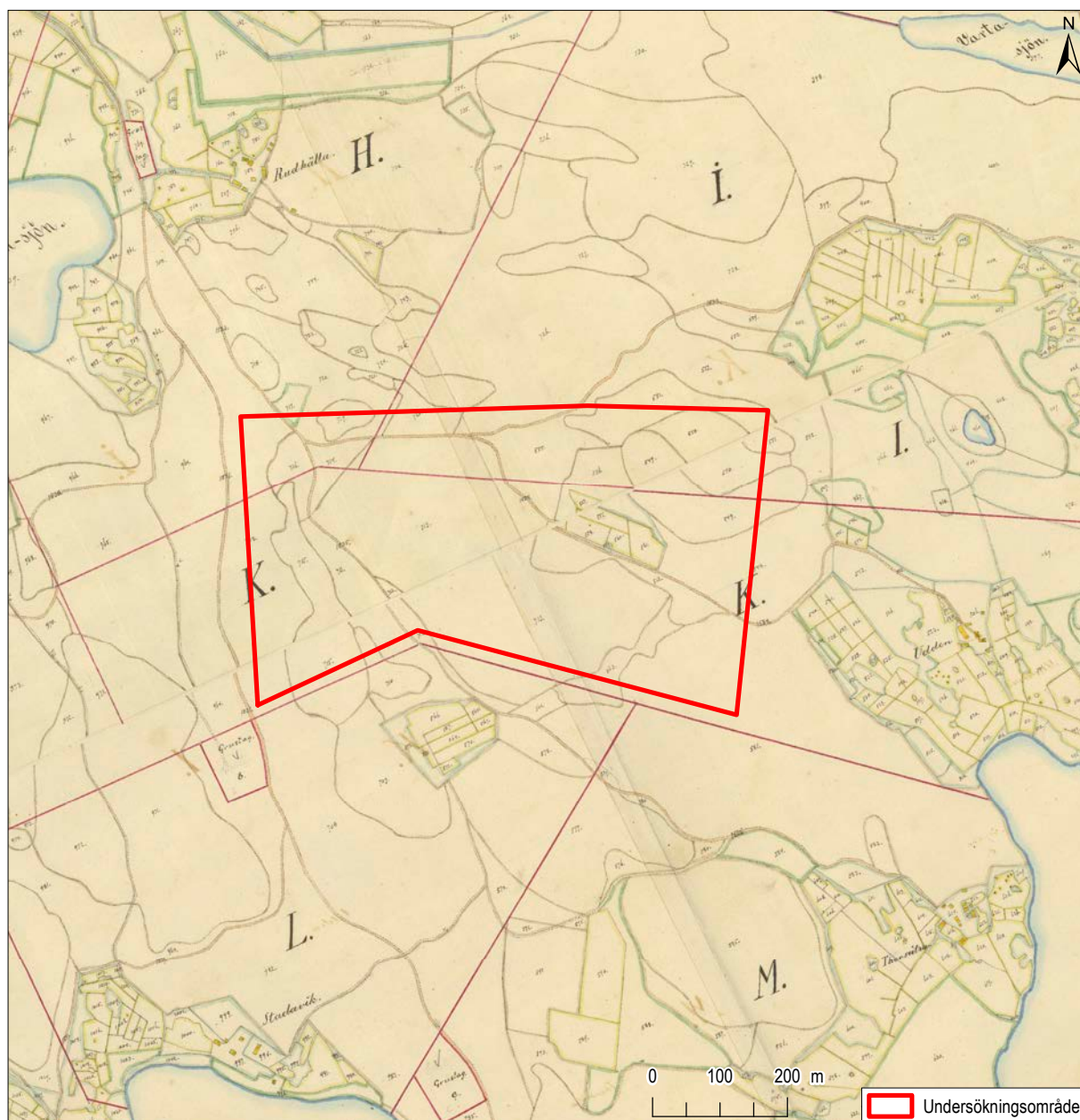
Inventeringen innebar en noggrann okulär besiktning av hela utredningsområdet för att registrera synliga lämningar samt identifiera ytor där fornlämningar bedömdes ligga dolda under marken. Jordsond medfördes i syfte att klarlägga markbeskaffenhet och påträffade lämningars karaktär. Objekten beskrevs skriftligt, fotograferades och lägesbestämdes med en handhållen GPS som hade en felmarginal på 0,5 meter.

RESULTAT

Kart- och arkivstudie

Äldre kartor från lantmäteriet visar att området varit utmarksområde under historisk tid och det finns inga spår efter bebyggelse. De äldsta kända bebyggelseenheterna i närheten är Rudkälla, Ladvreta, Brokvarn och Udden. De anlades som torp under säteriet Ströpsta på 1600-talet och redovisas på en karta över Öknebo härad från 1696 (Björklund 2014).

Inga större förändringar i markutnyttjandet sker inom utredningsområdet under de efterföljande århundradena. Den största förändringen som är möjlig att se i området är att en grustäckt upprättas i nordvästra kanten av utredningsområdet under 1800-talet.

Figur 5. Inga betydande förändringar sker inom utredningsområdet utan det är fortfarande angivet som utmark på 1881 års Laga skifteskarta. Skala 1:10 000.

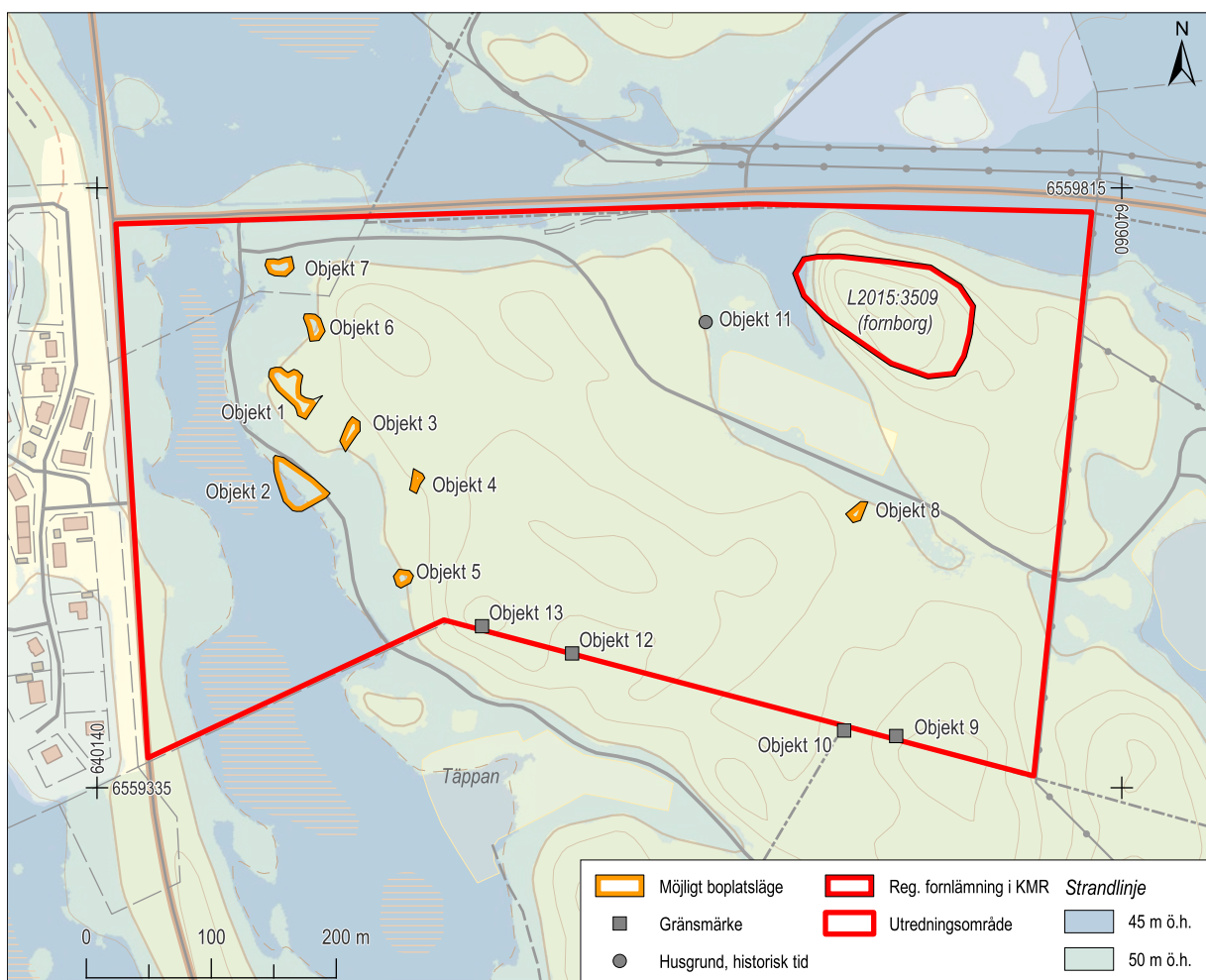
Inventering

Under fältinventeringen identifierades åtta möjliga boplatsslägen från stenåldern (objekt 1–8). Fyra av boplatsslägena låg på mellan 50 och 55 meter över havet och kan ha varit bebodda under mellan- och senmesolitikum. De övriga fyra boplatsslägena låg på mellan 45 och 50 meter över havet och kan ha varit bebodda under senmesolitikum och tidigneolitikum.

Historiska lämningar

Fyra gränsmärken påträffades vid inventeringen (objekt 9–10, 12–13). Dessa var rektangulära rösen med mittsten som låg på befintlig gräns och utgör därför varken fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning (figur 8).

Ett möjligt modernt spisröse (objekt 11) påträffades också vid inventeringen. Spisröset har troligtvis tillkommit i samband med att militära övningar utfördes i området under andra halvan av 1900-talet och ska därför varken räknas som fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 6. Under fältinventeringen identifierades åtta möjliga boplatsslägen från stenåldern, fyra gränsrösen och ett modern spisröse in utredningsområdet. Skala 1:6 000.

Objekt-nr	Typ av lämning	Beskrivning	Storlek (m)
Objekt 1	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på 50 meter över havet. Objektet låg på en plan avsats i en sydvästlig sluttning och glest bevuxen med tall. Inom objektets utbredning bestod undergrunden av finkornig brandgul sand och var nästan helt fritt från sten och glest bevuxet med tall. Undergrund bestod av av finkornig sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det fungerat som ett strandbundet boplatssläge under mellan- och senmesolitikum.	47 x 24
Objekt 2	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på mellan 40 och 45 meter över havet. Objektet bestod av en lätt förhöjning och vätte ut mot ett sankt och blött område i väster. Objektet var endast bevuxet med enstaka tall och var helt fritt på sten. Inom objektets utbredning bestod undergrunden av finkornig brandgulsand som övergick till lerinblandad silt i anslutning till de vattensjuka områdena. Objektets höjd över havet tillsammans med att flera neolitiska lämningar i närområdet ligger på liknande höjder kan indikera att objektet kan ha utgjort ett boplatssläge under tidig- och mellanneolitikum. Sankmarken som angränsar objektet i väster kan med tanke på detta också vara intressant för vidare utredning då flera exemplar av våtmarksoffer existerar från tidsperioden.	50 x 30
Objekt 3	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på 50 meter över havet. Objektet bestod av ett mindre plan avsats i en nordlig sluttning. Inom objektet förekom enstaka större synliga stenar men var annars stenfritt och bevuxet med tall. Undergrunden inom objektet bestod av brandgul finkornig sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det fungerat som ett strandbundet boplatssläge under mellan- och senmesolitikum.	25 x 12
Objekt 4	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på omkring 55 meter över havet. Objektet bestod av en plan stenfri avsats i en nordöstlig sluttning som var bevuxen med enstaka tall och björk. Undergrunden inom objektet bestod av rödgul finkornig sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det kan ha fungerat som ett strandbundet boplatssläge under mellan- och senmesolitikum.	17 x 12
Objekt 5	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på mellan 45-50 meter över havet. Objektet bestod av en mindre gip och avgränsades av höga bergsknallar i norr och nordöst. Ytan var bevuxen med rikligt av sly och enstaka tall och björk. Objekt 5 var förhållandevis stenfritt där majoriteten av stenen koncentrerades till objektets kanter. Undergrunden bestod av finkornig brandgul sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det fungerat som ett strandbundet boplatssläge under senmesolitikum och tidig- samt mellanneolitikum.	15 x 14
Objekt 6	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg mellan 45-50 meter över havet. Objektet bestod av en nordligt lätt sluttande gip belägen mellan två högre berghällar i nordöst och sydöst och sydväst. Objektet var bevuxet med gräs och stubbar i en lätt nordlig sluttning och var förhållandevis fri från sten. Undergrunden bestod av finkornig rödgul sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det kan ha fungerat som ett strandnära boplatssläge under senmesolitikum och tidigneolitikum.	24 x 15
Objekt 7	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på 45 meter över havet. Objektet bestod av en mindre avsatts i en svag sydlig sluttning. Objektet var bevuxet med gräs samt flera stubbar och innehöll enstaka större stenar. Undergrunden bestod av finkornig brandgul sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det fungerat som ett boplatssläge under senmesolitikum och tidigneolitikum.	23 x 15
Objekt 8	Möjligt boplatssläge	Möjligt boplatssläge som låg på 50 meter över havet. Objektet bestod av en mindre gip som vätte åt norr. I väster och öster var objektet skyddat av höga berghällar. Objektet var bevuxet med enstaka björkar och var fritt från större stenar. Undergrunden inom objektet bestod av brunbeige sand. Objektets höjd över havet tillsammans med avsaknaden av sten och den finkorniga sanden i undergrunden kan indikera att det fungerat som ett boplatssläge under mellan- senmesolitikum.	20 x 13

Figur 7. Tabell med objektsbeskrivningar.

Figur 8. Foto på ett av de tre gränsmärken (objekt 9) som påträffades vid fältinventeringen. Alla gränsmärken som påträffades låg inom befintlig gräns. Foto från sydöst.

SLUTSATS

De åtta möjliga boplatslägen som påträffades under utredningen identifierades utifrån deras läge i landskapet, höjd över havet och markbeskaffenhet. Innan

bedömning kring fornlämningsstatus är möjlig att göra behöver objekten kontrolleras genom vidare arkeologiska utredningar.

REFERENSER

Litteratur

BJÖRKLUND, S. 2014. *Rimhöjden. Ströpsta 3:9 och 3:11, Turinge socken, Nykvarns kommun, Södermanland. Särskild arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Rapporter från Arkeologikonsult 2014:2739.*

FLORIN, S. 1958. *Vråkulturen. Stenåldersboplatserna vid Mogetorp, Östra Vrå och Brokvarn. KVHAA. Stockholm.*

SILLÉN, P. 2017. *Ströptaskogen – Boplatslämningar från mesolitikum och neolitikum. RAÄ Turinge 618, Ströpsta 3:32, Nykvarns kommun, Stockholms län, Södermanland. Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3047/3049.*

WERTHWEIN, G. 2006. *Stenåldersboplatserna vid Brokvarn. Arkeologisk förundersökning på del av RAÄ 37, Ströpsta 3:387, Turinge socken och Nykvarns kommun, Södermanland. Rapport 2006:13.*

Äldre kartor

STRÖPSTA NR 3, LAGA SKIFTE 1881
Turinge socken, Stockholms län
Lantmäteristyrelsens arkiv, akt A105-38:3
Lantmätare Sven Klas Edvard Kullman

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3628